

Lublin, 2 sierpnia 2019 r.

dr hab. Tomasz Demendecki, prof. UMCS
Katedra Postępowania Cywilnego i
Międzynarodowego Prawa Handlowego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Emila Kowalika
pt. „Zakres kognicji sądu w postępowaniu wieczystoksięgowym”, Lublin 2019, ss. 391
przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Joanny Koneckiej-Misztal, prof.
KUL (Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Instytut Prawa
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II),
przedłożonej Wydziałowi Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego
Uniwersytetu Lubelskiego.

Przedmiotem oceny jest rozprawa doktorska Pana mgr. Emila Kowalika pt.
„Zakres kognicji sądu w postępowaniu wieczystoksięgowym”. Ocenę przeprowadzono
z punktu widzenia wymagań stawianych tej pracy jako kryterium przygotowania
Doktoranta do samodzielnego i poprawnego naukowo rozwiązywania problemów w
obranej dziedzinie i dyscyplinie naukowej.

Prawidłowość i pewność obrotu nieruchomościami jest niezwykle istotna w
gospodarce wolnorynkowej. Na Państwie spoczywa powinność stworzenia
odpowiednich warunków instytucjonalnych i prawnych dla zapewnienia
bezpieczeństwa obrotu prawami związanymi z nieruchomością (w tym przede
wszystkim prawem własności). Środkiem zapewniającym taką ochronę jest
odpowiednio ukształtowany system rejestracji nieruchomości oraz czynności z nimi
związanych, a także postępowanie sądowe w ramach którego powinno dochodzić do

sprawnego i poprawnego ujawniania zmiany stanu prawnego danej nieruchomości. Zakres kognicji sądu wieczystoksięgowego niewątpliwie jest jednym z istotnych zagadnień dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa obrotu prawnego nieruchomościami. W praktyce sądowej oraz w piśmiennictwie zauważalna jest rozbieżność stanowisk co do możliwości prowadzenia przez sąd wieczystoksięgowy postępowania dowodowego wykraczającego poza wskazane we wniosku o wpis dokumenty, w tym co do możliwości powołania się przez sąd na dokumenty (lub ich kserokopie) nie wskazane przez wnioskodawcę, lecz znajdujące się w aktach księgi lub poza nimi, i oddalenia na tej podstawie wniosku o wpis. Takie ujęcie problematyki kognicji sądu wieczystoksięgowego nie pozwala, zdaniem Doktoranta, określić kompleksowo jego granic lecz stanowi punkt wyjścia do ich wyznaczenia. Jedną z kluczowych kwestii dla prawidłowego funkcjonowania ksiąg wieczystych jest odpowiednie wyznaczenie zakresu kognicji sądu wieczystoksięgowego i zrozumienie procesu dochodzenia do ujawnienia zmiany stanu prawnego nieruchomości w księdze wieczystej. Niewątpliwie, odpowiednie unormowanie zakresu kognicji sądu jest gwarantem sprawności i efektywności postępowania toczącego się przed tym organem. Proces dochodzenia do ujawnienia stanu prawnego nieruchomości poprzez wpis w księdze wieczystej wymaga odpowiedniego instrumentarium. To sprawia, że mimo ustawowych ram kognicji sądu wieczystoksięgowego określonych w art. 626^s § 2 k.p.c., stosowanie przywołanej regulacji w praktyce powoduje wiele trudności i niekiedy prowadzi do powstania sporów.

Aktualność analizowanej tematyki w przedłożonej mi do zrecenzowania pracy jest niewątpliwa. Wybór tematu rozprawy doktorskiej dokonany przez Pana mgr. Emila Kowalika wydaje się być w pełni uzasadniony, bowiem zagadnienia zaprezentowane na łamach recenzowanej pracy nie doczekały się współcześnie, i w zaproponowanym ujęciu, szerszego opracowania w języku polskim. Dostępne opracowania naukowe skupiają się raczej na analizie regulacji materialnoprawnych, bądź też wycinkowo obejmują odmienności proceduralne sądowego postępowania wieczystoksięgowego.

Dlatego należy uznać, że przedłożona przez Autora rozprawa świadczy o Jego umiejętności dokonania wyboru naukowo ważnego przedmiotu swoich rozważań i

stanowi udaną próbę opracowania istotnego problemu badawczego, zarazem tworząc interesujący przyczynek do zgłębienia wiedzy na ten temat.

Należy podkreślić, że Autor zrealizował w sposób dostateczny podjęty temat, zaś treść rozprawy odpowiada zasadniczo jej celowi.

Recenzowana praca jest dziełem obszernym objętościowo (ss. 391, przypisów 1427). Dokonany przez Autora wybór materiałów źródłowych i publikacji świadczy o dobrej orientacji w literaturze przedmiotu i umiejętności wyselekcjonowania pozycji przydatnych dla podjętego tematu. Należy zaznaczyć, iż Doktorant wykorzystał zdecydowaną większość istotnych dla rozważanej przez niego problematyki prac, zwłaszcza tych opublikowanych w języku polskim. Na pochwałę zasługuje także wykorzystanie w pracy reprezentatywnej literatury w języku niemieckim oraz niestety jedynie szczątkowo tej w języku angielskim. Należy zarazem podnieść, że cytowana w pracy literatura przedmiotu została w odpowiedni konstrukcyjnie sposób ujęta w odsyłaczach. Sprawia to, że recenzowana rozprawa, w ujęciu formalnym, stanowi przykład bardzo dobrze przygotowanego dzieła naukowego i świadczy o dojrzałości warsztatowej Doktoranta. Ogromną zaletą pracy jest poprawne wykorzystanie w niej bogatego orzecznictwa. Sposób wykorzystania w rozprawie orzeczeń wskazuje z reguły na dokładne zapoznanie się z ich treścią i umiejętność właściwego wykorzystania przez Autora rozprawy.

Układ pracy nie budzi w zasadzie zastrzeżeń. Jest on w pełni logiczny, odpowiada przyjętym założeniom naukowym i wiąże się z koniecznością udowodnienia przyjętych tez. Można mieć jednak wątpliwości, czy pierwszy rozdział jest w niej naprawdę niezbędnym elementem. Dotyczy bowiem przede wszystkim wprowadzających zagadnień z zakresu prawa ustrojowego i materialnego, które mają wyłącznie znaczenie ogólne. Wydaje się, że recenzowana rozprawa mogłaby się bez niego obejść bez uszczerbku dla dalszych wywodów Doktoranta.

Praca składa się z wykazu skrótów, wstępu, czterech rozdziałów (podzielonych na mniejsze jednostki redakcyjne), zatytułowanych kolejno: Bezpieczeństwo obrotu prawnego nieruchomościami; Istota ksiąg wieczystych i postępowania wieczystoksięgowego; Elementy kognicji sądu wieczystoksięgowego; Proceduralne ujęcie kognicji sądu wieczystoksięgowego a bezpieczeństwo obrotu prawnego

nieruchomościami oraz zakończenia, wykazu źródeł i streszczenia w języku angielskim. W celu zachowania przejrzystości, każdy z rozdziałów pracy poprzedzony został odrębnym wprowadzeniem oraz zawiera w swej końcowej części krótkie podsumowanie. Pierwsza część pracy koncentruje się na charakterystyce bezpieczeństwa prawnego i bezpieczeństwa obrotu prawnego nieruchomości w szczególności. Na uwagę zasługuje przyjęcie w tej części pracy interdyscyplinarnego ujęcia analizowanych zagadnień problemowych. Autor recenzowanej pracy dokonuje pogłębionej analizy pojęcia bezpieczeństwa także z perspektywy filozofii prawa. Podkreśla, że przyjęty przez ustawodawcę ustrój ksiąg wieczystych oraz postępowania wieczystoksięgowego służyć powinien przede wszystkim realizacji konstytucyjnej zasady demokratycznego państwa prawnego. Stawia także zasadne pytanie, czy zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego nieruchomości poprzez wpis w księdze wieczystej daje dostateczną ochronę prawną. Ponadto bada wpływ ograniczonej kognicji sądu wieczystoksięgowego na konstytucyjne prawo do rzetelnego procesu oraz relację pomiędzy instytucjami ksiąg wieczystych i postępowania wieczystoksięgowego, a konstytucyjną ochroną prawa własności i prawa do prywatności. W rozdziale drugim rozprawy, Autor prezentuje podstawowe instytucje ksiąg wieczystych i zasady ustrojowe oraz materialnoprawne ksiąg wieczystych, istotne z punktu widzenia prezentowanej problematyki. Określa co składa się na stan prawny nieruchomości oraz zmianę takiego stanu. Zwraca także uwagę, że niezwykle ważnym dla zapewnienia bezpieczeństwa obrotu prawnego nieruchomości pozostaje powództwo o uzgodnienie stanu prawnego ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nieruchomości. Rozdział trzeci obejmuje w szczególności prezentację i analizę definicji kognicji sądu wieczystoksięgowego, rozumianej przez Doktoranta jako zespół elementów, składających się na proces, zmierzający do ujawnienia zmiany stanu prawnego nieruchomości, mający na celu zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego nieruchomości. Autor pracy zasadnie podnosi, że rola sądu wieczystoksięgowego w postępowaniu o wpis w księdze wieczystej jest znacznie większa, niż wynikałoby to z literalnego brzmienia art. 626⁸ § 2 k.p.c. Sąd wieczystoksięgowy musi mieć bowiem w zakresie ustalania zmiany stanu prawnego nieruchomości na względzie również

wszelkie przeszkody w jego dokonaniu, w tym również okoliczności faktyczne znane sądowi z urzędu. Czwarty rozdział zawiera oryginalną prezentację proceduralnych aspektów kognicji sądu wieczystoksięgowego, poszerzając tym samym dotychczasowe, tradycyjne ujęcie skupiające się na kwestiach materialnoprawnych związanych z analizą wyłącznie podstaw wpisu do księgi wieczystej. Należy podzielić w tym względzie pogląd Autora pracy, że dopiero uwzględnienie w rozważaniach na temat zakresu kognicji sądu wieczystoksięgowego elementów proceduralnych pozwala na szersze i dokładniejsze wyznaczenie ram kognicji sądu wieczystoksięgowego i jej wpływu na zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego nieruchomościami. Pracę kończy analiza wpływu ograniczonej kognicji sądu wieczystoksięgowego na realizację podstawowych celów stawianych przez ustawodawcę przed postępowaniem wieczystoksięgowym, w postaci sprawnego i prawidłowego ujawnienia w księdze wieczystej zmiany stanu prawnego nieruchomości oraz zapewnienia bezpieczeństwa obrotu prawnego nieruchomościami. Rozprawa doktorska uwzględnia stan prawny na dzień 31 grudnia 2018 r.

Przy przygotowaniu rozprawy wykorzystany został poprawnie, dostępny i znany Autorowi zestaw metod badawczych: metoda dogmatyczna, analiza orzecznictwa, metoda funkcjonalna, a uzupełniająco także metoda historyczna oraz metoda porównawcza. W pracy zauważalne są także elementy zastosowanej aksjologicznej analizy prawa, w szczególności związane z oceną celów stawianych postępowaniu wieczystoksięgowemu przez ustawodawcę. Różnorodność zastosowanych w pracy metod badawczych stanowi oczywisty wyraz potrzeby prawidłowego dostosowywania metod do przedmiotu i celu podjętych badań. Warto zaznaczyć, że praca jest napisana dobrym stylem. Autor pisze w sposób przejrzysty i precyzyjny. Dobrze posługuje się językiem prawniczym. Na uznanie zasługuje wysiłek Autora w nadaniu pracy starannej szaty graficznej. Przypisy i zestaw bibliograficzny sporządzone są zasadniczo prawidłowo. Do dostrzeżonych usterek należy zaliczyć: niestety dość liczne błędy językowe (literowe) - m.in. na s. 20 przypis 32 (błędne nazwiska przywołanych Autorów „Maczyński” zamiast „Mączyński”, „Szponar” zamiast „Szpunar”) oraz przypis 36 (błędne nazwisko cytowanego Autora „Safian” zamiast „Safjan”), s. 32 przypis 75 wyraz „Rechtsicherheit” zamiast

„Rechtssicherheit” (ten sam błąd w wykazie literatury s. 378), s. 50 wyraz „widzenie” zamiast „widzenia”, s. 58 wyraz „prawy” zamiast „prawny”, s. 63 przypis 216 (błędne nazwisko cytowanego Autora „Safian” zamiast „Safjan”), s. 84 wyraz „stworzenia” zamiast „stworzenie”, s. 85 przypis 321 wyraz „Domniemanie” zamiast „Domniemania” (ten sam błąd na s. 369 w wykazie literatury), s. 138 przypis 592 wyraz „rejestracją” zamiast „rejestrację”; nieuwzględnienie wszystkich skrótów wykorzystywanych w pracy - m.in. s. 84 przypis 320 „pr. Rzecz”; nieprawidłowe oznaczenie nazw czasopism i ich skrótów – m.in. s. 11 „SI – Studia Iuridica” zamiast „SIL – Studia Iuridica Lublinensia” i s. 39 przypis 114; brak oznaczenia miejsca wydania cytowanej pozycji – s. 36 przypis 92 (taki sam błąd na s. 375 w wykazie literatury); nieprawidłowe oznaczenie roku wydania cytowanej pozycji – s. 110 przypis 447 oraz niepoprawnie zbudowany (nieuporządkowany) zestaw orzecznictwa w wykazie źródeł.

Generalnie należy zgodzić się z szeregiem poglądów przedstawionych w rozprawie przez jej Autora. Zarówno zarysowane tezy, jak i sposób ich rozwinięcia i udowodnienia, spełniają w podstawowym stopniu kryteria analizy naukowej.

W recenzji odniosę się dalej do kwestii najbardziej moim zdaniem interesujących, jak też kontrowersyjnych lub też wymagających uzupełnienia.

Istotą pracy jest określenie wpływu zakresu kognicji sądu wieczystoksięgowego na zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego nieruchomościami, co wymusza potrzebę określenia granic tej kognicji oraz prowadzić ma do wykazania, że jej ograniczenie ma wpływ na sprawność i efektywność postępowania o wpis w księdze wieczystej.

Recenzowana praca doktorska dotyczy niewątpliwie instytucji z zakresu prawa procesowego cywilnego. Można więc mieć zasadne wątpliwości dlaczego, skądinąd interesujące, uwagi zawarte w rozdziale pierwszym i częściowo drugim rozprawy (s. 12-137), a dotyczące materii ustrojowej oraz materialnoprawnej związanej z ustrojem ksiąg wieczystych znalazły się w tej pracy. Ponadto podkreślić należy występujące podobieństwo uwag poświęconych kwestii bezpieczeństwa prawnego, zawartych w podrozdziałach 1.2 i 1.4 rozdziału pierwszego rozprawy. Zdecydowanie zbieżność ta powinna znaleźć odzwierciedlenie w wykazaniu przez Autora związku przyczynowo-

skutkowego zachodzącego między nimi. Merytoryczne albo przynajmniej stylistyczne wątpliwości budzić może zdanie na s. 110 pracy, akapit pierwszy od dołu „(...) przedmiot ksiąg wieczystych należy określić jako prawo własności nieruchomości i inne prawa rzeczowe do nieruchomości”, zwłaszcza że sam Autor pracy pisze dalej o przedmiocie wpisu do ksiąg wieczystych (s. 111).

Użycie w tytule podrozdziału 2.4. zwrotu „Ujęcie ...” w odniesieniu do instytucji kognicji sądu wieczystoksięgowego uważam za niefortunne. W znaczeniu potocznym wyraz ten oznacza „sposób przedstawienia lub opracowania tematu w dziele”. Autor nie wyjaśnił tego pojęcia w treści wskazanego rozdziału, ani w innym miejscu w pracy, choć należy odnotować jednocześnie że w tekście pojawia się odwołanie do również bliżej niesprecyzowanego „modelowego ujęcia kognicji sądu wieczystoksięgowego” również przez Autora niewyjaśnionego i niezestawionego z ewentualnymi konkurencyjnymi „innymi modelami”.

Wydaje się, że ze względu na swą doniosłość, analiza zawarta w części pracy 2.5.1 zatytułowanej „Charakter i cel postępowania wieczystoksięgowego” zasługuje na umiejscowienie w samodzielnej, odrębnej jednostce redakcyjnej (rozdziale). Ponadto wskazana jednostka nie jest kompatybilna z pozostałą treścią podrozdziału 2.5. pod tytułem „Niezgodność stanu prawnego nieruchomości ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym”. Podobnie, obarczona wadą konstrukcyjną jest jednostka 2.5.5. pracy zatytułowana „Charakter prawny roszczenia o uzgodnienie stanu prawnego nieruchomości ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym”. Autor popełnia w tym przypadku także błąd językowo-logiczny, utożsamiając pojęcie roszczenia z powództwem. Poza tym, w ramach prezentowanej analizy dotyczącej wskazanej instytucji Doktorant niestety nie odwołuje się choćby do klasycznych pozycji z doktryny procesu cywilnego (M. Waligórski, H. Trammer). Prezentując kilka różnych poglądów wyjaśniających istotę analizowanej instytucji nie wskazuje, który ewentualnie z nich podziela (s. 168-171).

Wątpliwości natury merytorycznej a przynajmniej stylistycznej budzi także użycie w tytule, kluczowego w pracy, rozdziału trzeciego określenia „Elementy” oraz w podrozdziale 3.2. zwrotu „Struktura”. Oba pojęcia, mimo że determinujące

kierunek i ramy dalszego wywodu Autora, nie zostały przez Niego w treści pracy wyjaśnione.

Podobny zarzut uczynić należy w odniesieniu do tytułacji jednostki 4.2.5. zawartej w części czwartej, ostatniej w pracy, a zatytułowanej „Ograniczona kognicja sądu wieczystoksięgowego jako podstawa działania sądu wieczystoksięgowego”. Z całą pewnością kognicja sądu wieczystoksięgowego nie może stanowić podstawy jego działania. Ponadto w tej jednostce redakcyjnej pracy, na s. 264, Autor formułuje niezrozumiałą tezę o „ustalaniu stanu prawnego nieruchomości” mając zapewne na myśli ustalenie stanu faktycznego w postępowaniu wieczystoksięgowym. Należy wyrazić również wątpliwość dlaczego Doktorant, ze względu na istotność tego zagadnienia, nie poświęcił analizie art. 316 k.p.c. zdecydowanie więcej miejsca w pracy.

Ponadto formułowane przez Doktoranta wnioski końcowe w ramach poszczególnych jednostek redakcyjnych są niestety na ogół pozbawione argumentacji, zaś podsumowania wtórne do prowadzonych wywodów.

Należy podkreślić, że wskazane powyżej niedociągnięcia nie wpływają jednak na zasadniczo pozytywny odbiór rozprawy i taką też ocenę całokształtu włożonej w nią przez Doktoranta wysiłku.

W treści recenzji uwzględniono normy wynikające z regulacji przejściowych tj. przepisów ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669), która w art. 179 ust. 1 stanowi, że przewody doktorskie wszczęte i niezakończone przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1668 ze zm.) są przeprowadzane na zasadach dotychczasowych, co stanowi odesłanie do przepisów uchylonej ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.). Zgodnie z art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne, lub oryginalne dokonanie artystyczne,

oraz wskazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

Uważam, że recenzowana rozprawa doktorska autorstwa Pana mgr. Emila Kowalika spełnia zarówno merytoryczne jak i formalne wymogi ustawowe stawiane pracom tego rodzaju. Stanowi ona niewątpliwie oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz dowód ogólnej wiedzy teoretycznej kandydata w dziedzinie nauk prawnych w dyscyplinie prawo i umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Wnoszę o jej przyjęcie jako podstawy postępowania dopuszczającego do publicznej obrony pracy, służącego następnie nadaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych Panu mgr. Emilowi Kowalikowi.

Tomasz Demendecki

Dr hab. Tomasz Demendecki, prof. UMCS